Лекція: Сучасні методологічні концепції

Вступ

В умовах інтенсивного зростання обсягів наукової і науково-технічної інформації, швидкозмінності й оновлення системи наукових знань виникає потреба в якісно новій теоретичній підготовці висококваліфікованих фахівців, здатних до самостійної творчої роботи, упровадження у виробництво наукомістких технологій і пристосування до умов ринкових відносин. Знання методології, теорії, техніки, методів та організації науково-дослідної діяльності допоможе магістрам, докторантам, молодим ученим легко залучатися до професійної діяльності, утілювати наукові знання у практичну площину, сприятиме розвитку раціонального і творчого мислення.

1. Особливості сучасної методології, її основні функції.

Головною функцією наукової методології є регулювання процесу пізнання та організація практичного перетворення об’єктів до реальності. Методологія науки виявляє логічні зв’язки між предметом, метою, задачами, методами і методиками наукового дослідження, визначає проблему, послідовність її вирішення та теоретичну спрямованість результатів. Сучасна наукова методологія використовує такі теоретичні концепції, як загальна теорія систем, системний підхід та аналіз. Моделювання — це засіб дослідження процесів за допомогою моделей, які неможливо досліджувати в природних умовах. Зведення результатів дослідження одного явища відбувається шляхом вивчення властивостей іншого явища з іншою природою. Моделювати можна властивості різних об’єктів: соціальні системи, фізико–хімічні та біологічні процеси. Вираженням принципів системного підходу є принципи загальнонаукових методів дослідження природи, а саме порівняльний, описовий, експериментальний. Теорія і метод взаємопов’язані. Метод — це теорія або засіб дослідження, які є сукупністю прийомів наукового дослідження, таких як: теоретичне пояснення матеріалу, аналіз, практичне осмислення, висновки для визначення конкретних задач. Теорія — це система знань та ідей, які спрямовані на пояснення явищ про закономірності. Основні методи у науці - це наукові теорії, перевірені практикою, а розбіжність між методом і теорією має суто функціональний характер. Між методами пізнання і рівнями дослідження природи існує закономірний зв’язок. Емпіричному рівню наукових досліджень притаманні аналіз, порівняння, синтез, індукція та дедукція. Теоретичні методи базуються на моделюванні об’єкта, на принципах побудови гіпотез, абстракції, узагальненні та мисленому експерименті. Науково–практичний рівень пізнання, такий як методика і техніка досліджень базується на інструментальних і логічних прийомах, засобах вивчення

властивостей об’єктів і явищ та супроводжується сучасним обладнанням. Методика, як засіб пізнання, забезпечує встановлення адекватного зв’язку з об’єктом через встановлені закономірності для отримання об’єктивні дані про властивості об’єкту наукового дослідження.

2. Парадигма – конкретна форма реалізації методології.

Для допарадигмального, найбільш раннього періоду, характерна конкурентна боротьба між різними теоретичними системами. Суперництво шкіл і напрямів, гострі дискусії – ці риси характеризують незрілу науку, оскільки з утвердженням парадигми відбувається відмова від критичного дискурсу. Типовим прикладом допарадигмальної науки і її переходу в парадигмальну стадію Т. Кун наводить теорії світла. Сучасний погляд на природу світла як потік фотонів, пов'язаний із корпускулярнохвильовим дуалізмом, склався у XX ст. завдяки Планку й Ейнштейну. Парадигма, яка утверджується, витісняє інші теоретичні схеми, тому для зрілої, сформованої науки притаманна одна домінантна парадигма, що панує до того часу, доки не виникає затяжна криза, наслідком якої є революція, яка завершується утвердженням нової парадигми. У першому наближенні парадигма визначається як загальновизнана і прийнята модель чи взірець наукового дослідження. Важливою ознакою парадигми є те, що вона притаманна колу вчених – науковому співтовариству, і її не можна розглядати незалежно від діяльності цих учених, їх цілей, цінностей, схильностей і мотивів.

3. Методологія структурно—функціонального аналізу.

Структурно-функціональний метод — це підхід до опису і пояснення соціальних систем, при якому досліджуються їхні елементи і залежності між ними в рамках цілого; окремі соціальні явища виконують визначенуфункцію в підтримуванні і зміні соціальної системи. Він припускає розгляд політики як деякої цілісності, що має складну структуру. Структурно-функціональний метод широко використовували К. Маркс і Ф. Егельс. Він являється одним із принципів системного аналізу.

Т. Парсонс розвиває теорію структурного функціоналізму. На його думку, існує чотири основних функції соціальної системи:

1. Адаптація.
2. Досягнення мети.
3. Інтеграція.

Структурно-функціональний аналіз виходить з розгляду політичної системи суспільства як цілісної системи з взаємозалежними елементами. Кожен

елемент політичної системи виконує визначені функції, забезпечуючи її збалансованість. Цей метод відбиває один із принципів системного підходу.

Структурно-функціональний аналіз включає вивчення функціональних залежностей елементів політичної системи, єдності інститутів влади, відповідності їхньої дії (функціонування) потребам політичних суб'єктів, виявлення того, як реалізується потреба в пристосуванні системи до середовища, що змінюється.

4. Соціально-орієнтовані методології: феноменологія, методології психоаналізу, герменевтика.

Феноменологія є системою знання, що включає, передусім, феноменологічну онтологію як опис смислового досвіду свідомості або світу як він постає перед свідомістю, а також феноменологічну методологію як специфічний шлях дослідження різноманітних проявів дійсності. Гусерлівська теорія свідомості має модельний характер: феноменологія виділяє та вивчає у свідомості лише окремі риси, які вважаються найсуттєвішими.

Гусерлівське поняття феноменології – це поняття так званої „phaenomenologia specialis", на відміну від використовуваного деякими класичними авторами «phaenomenologia generalis». Чотири аспекти вживання терміна (значення поняття) «феноменологія»:

1) нефілософське широке: феноменологія як та частина емпіричних наук, що на основі простого спостереження постачає матеріал для теорій;

2) нефілософське вузьке: сукупність знань, що вивчають взаємозв'язок між різними спостережуваними явищами (феноменами) і фундаментальною теорією (наприклад, феноменологія елементарних часток як розділ фізики елементарних часток, що займається застосуванням теоретичних концепцій фізики до аналізу конкретних експериментів);

3) філософське широке: phaenomenologia generalis: - поняття феноменології у Й. Ламберта - розуміння феноменології І. Кантом - зміст „феноменології" Й. Гердера - „феноменологія" Й. Фіхте - Геґелева „феноменологія духа"

4) філософське вузьке значення – phaenomenologia specialis – феноменологія Е. Гусерля (класична феноменологія).

Постання герменевтики як філософської теорії було пов'язане з онтологізацією герменевтичної проблематики. Розуміння починає розглядатися як властивість людського буття і, таким чином, герменевтика поступово

перетворюється у вчення про принципи буття. Якщо до XX ст. герменевтика було тісно пов'язана з психологізмом у філософії, оскільки і Ф. Шляєрмахер, і В. Дильтай розглядали центральне поняття герменевтичного аналізу – розуміння – з психологічної позиції, пов'язуючи його зі «вчуванням», «емпатією», «співпереживанням» тощо, то розвиток наступних ідей в руслі феноменології пов'язаний зі спробою подолати психологізм через онтологізацію. Підстави синтезу герменевтики та феноменології:

- спільне неприйняття психологізму;
- традиційна формула «розуміння – це осягнення смислу» (аналізом розуміння займається герменевтика, аналізом смислу та методів його утворення займається феноменологія).

Розуміння як герменевтичний метод уподібнюється до феноменологічного вбачання сутності (ейдосу).

Висновки

Вивчення того, як здійснюється наукове пізнання, як обираються методи, якими є пізнавальні можливості методів наукового пізнання та їх межі, дозволяє побудувати таку галузь, як методологія наукового пізнання. Серед важливих методологічних аспектів науки слід виокремити дослідження структури наукового знання; можливостей і взаємодії емпіричного та теоретичного рівнів наукового пізнання; засад таких форм знання, як факт, гіпотеза, теорія тощо. Саме методологія науки є предметом нашої навчальної дисципліни.

Література

1. Поппер К. Логіка наукового дослідження. — К.: Либідь, 2019.
2. Кун Т. Структура наукових революцій. — К.: Видавництво Наукової думки, 2018.
3. Гегель Г. Наука логіки. — К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2020.
4. Лакатос І. Фальсифікація і методологія науково-дослідних програм. — К.: Наукова думка, 2017.
5. Грибанова А.І. Методологія наукових досліджень. — К.: Київський університет, 2021.